

УДК 341(4-672ЄС):325.54

*В. О. Лук'янихін,**к. е. н., доцент, старший викладач кафедри управління ім. Олега Балацького, Сумський державний університет*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7436-6836>*О. А. Лук'янихіна,**к. е. н., доцент, завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін, Харківський національний університет внутрішніх справ, Сумська філія,*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0326-9983>*А. Ю. Андрєєв,**аспірант кафедри управління ім. Олега Балацького, Сумський державний університет*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9739-5576>*М. І. Діденко,**студентка, Сумський державний університет*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2739-2983>

DOI: 10.32702/2306-6814.2022.24.58

МІГРАЦІЙНІ ВИКЛИКИ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ

V. Lukianykhnin,

PhD in Economics, Associate Professor, Senior Lecturer of the Department of Management, Sumy State University

O. Lukianykhnina,

PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Socio-Economic Disciplines,

Kharkiv National University of Internal Affairs, Sumy branch

A. Andriev,

Postgraduate student of the Department of Management

named after Oleg Balatskyi, Sumy State University

M. Didenko,

Student, Sumy State University

MIGRATION CHALLENGES IN THE EUROPEAN LABOR MARKET IN THE CONDITIONS OF WAR

У Європі проживає понад 700 мільйонів осіб, які розподілені за територіями 50-ти держав. При цьому найменш розвинені країни Європи, є не просто країнами базування потенційних мігрантів, а достатньо заселеними територіями з наростанням економічної, політичної, демографічної, національно-правової нестабільності, яка продукує різні види конфліктів, зокрема військових. Відтак дослідження орієнтоване на уточнення ключових особливостей міграційних викликів на Європейському ринку праці в умовах війни. За результатами дослідження констатовано, що у класичному випадку, міграційні потоки з країн базування мігрантів до приймаючих країн контрольовані, тому дозволяють оперативна вирішувати низку нагальних проблем на ринках праці. Разом з тим, в умовах вискової військової напруженості та ускладненої гуманітарної ситуації формуються чисельні міграційні виклики, серед яких найбільш загрозливим є невідновлювальні втрати економічної системи та соціальної сфери, які виникають внаслідок постійного вимушеного відтоку людських ресурсів у працевдатному віці. Сукупний вплив міграційних викликів може призвести до величезних дисбалансів ринку праці, які можуть поставити під загрозу існування цілих галузей економіки Ринку праці приймаючих країни Європи зазвичай розвинені, зокрема в них відчувається брак трудових ресурсів. Разом з тим, вплив COVID-19 знизив кількість вакансій на ринку праці. Відтак, перед приймаючими країнами постає низька міграційних викликів на ринку праці, серед яких: додаткова конкуренція на внутрішньому ринку праці; втрати економіки від розширення нелегального ринку праці приймаючих країн; збільшення податкового навантаження на офіційно працевлаштованих громадян; ризик зменшення кількості вакансій на ринках праці внаслідок нової хвилі епідемії коронавірусу.

Europe is rightly considered to be one of the parts of the world within which the labor market has been formed and acted with the greatest contrasts and challenges, the existence of which generates labor migration processes, which gain the greatest capacity if the factor of a military threat comes into force. This is due to the fact that currently there are a little more than 700 million people in Europe who are distributed across the territories of 50 countries. At the same time, the least developed countries of Europe are not just countries of the basing of potential migrants, but rather populated territories with growing economic, political, demographic, national-legal instability, which produces different types of conflicts, in particular military ones. Therefore, the study is aimed at clarifying the key features of migration challenges on the European labor market in the conditions of war. According to the results of the study it is stated that in a classical case, migration flows from countries of migrant base to host countries are controlled, so allow to solve a number of urgent problems on labor markets. However, in the conditions of high military tension and complicated humanitarian situation numerous migration challenges are formed, among which the most dangerous is the unrecoverable losses of the economic system and social sphere, which arise as a result of constant forced outflow of human resources in working age. The combined impact of migration challenges can lead to huge labor market imbalances that can pose a threat to existence of entire sectors of the economy. The labor markets of the host countries of Europe are usually developed, in particular, they lack labor resources. At the same time, the influence of COVID-19 reduced the number of vacancies in the labor market. Thus, the host countries face low migration challenges in the labor market. For the host countries of Europe, among the following risks are: additional competition in the domestic labor market, which may increase unemployment in lower-prestige vacancies; economic costs from the expansion of the illegal labor market of the host countries; increased tax burden on officially employed citizens; risk of reducing the number of vacancies on labor markets due to the new wave of the corona epidemic.

*Ключові слова: міграційні виклики, трудова міграція, трудові мігранти, працездатні громадяни, вакансії.
Key words: migration challenges, labor migration, labor migrants, working citizens, vacancies.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Європа справедливо вважається однією з тих частин світу, у межах якої сформувався та діє ринок праці з найбільшими контрастами та викликами, існування яких породжує процеси трудової міграції, які за певних умов набувають більшої або меншої потужності. Це зумовлене тим, що наразі у Європі проживає понад 700 мільйонів осіб, які розподілені за територіями 50 держав. При цьому найменш розвинені країни Європи (за показником ВВП), є не просто країнами базування потенційних мігрантів (або такими, що найбільш активно їх експортують), а достатньо заселеними територіями, яким властива рухомість, щодо економічної, політичної, демографічної, національно-правової стабільності, порушення якої продукує різні види конфліктів та загроз у тому числі військових. Констатуємо, що будь-які загрози, які проявляють себе в цих країнах, мультиплікують міграційні процеси за кордон (оскільки населення має значну мотивацію до міграції). Ця мультиплікація відбувається внаслідок потоків внутрішньоєвропейських біженців, які додаються до потоку інших біженців та нелегальних мігрантів. В Європі є й інші країни базування потенційних мігрантів, однак суто трудових. Водночас приймаючими країнами наразі є не тільки найбільш

розвинені країни Європи (з найвищим показником ВВП на одну особу), що додатково характеризуються ліберальним законодавством і ліберальним міграційним законодавством, захистом іноземців та осіб без громадянств, оскільки відчувають брак трудових ресурсів (у тому числі дешевої робочої сили), а й ті, що є вимушеними учасниками цього процесу (внаслідок того, що розташовані на шляху прямування в найбільш розвинених країн Європи або у безпосередній близькості до країн з військовою напруженістю, ускладненою гуманітарною та іншою ситуацією).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед базових дослідників, в яких започатковано розв'язання проблеми аналізу міграційних процесів в країнах Європи та світі, нами виділені напрацювання Семикіна М.В., Мельніка А.В., Кабай В.О. [5], Смалійчука А.В. [6], Ониськіва М. [3] та інших. Разом з тим, наведені дослідження дещо фрагментні, оскільки висвітлюють теоретичні і методичні засади мотивації до трудової міграції населення, уточнити зміст категорії "трудова міграція" або узагальнено ідентифікують загрози міграційного донорства України, Молдови, Росії у світі (з позицій регулювання мотивації трудової міграції). Водночас наслідками війни в Європі є формування значних міграційних викликів як в країнах базування потен-

ційних мігрантів, так і в приймаючих країнах (що вже неодноразово доводили реалії розгортання Косовської війни, міжетнічного конфлікту на території Республік Боснія та Герцеговина, а наразі реалії Російської збройної агресії проти України тощо). Відтак, хоча у дослідженні автори й спиралися на окреслені праці, додатково орієнтувалися на джерела, які дозволять вивчити природу міграційних викликів та процеси, які їх викликають [1; 4].

**ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ
(ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)**

Метою дослідження є уточнення ключових особливостей міграційних викликів на Європейському ринку праці в умовах війни.

**ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ
ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ
ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ
НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ**

Географічний регіон Європи можна розподілити за країнами базування трудових і вимушених мігрантів, країнами базування трудових мігрантів в межах ЄС та приймаючими мігрантів країнами. Розглянемо кожну з окреслених груп країни-базування потенційних мігрантів більш докладно.

1. Європейськими країнами базування трудових і вимушених мігрантів є Україна (з населенням 43733762 осіб), Молдова (з населенням 433963 особи), Сербія (з населенням понад 8737371 особи), Албанія (з населенням 2877797 особи), Боснія і Герцеговина (з населенням 3280819 особи), Росія (з населенням 79281000 особи), Беларусь (з населенням 9449323 особи). Про це свідчить структура міграційного потоку з окреслених країн станом на кінець 2022 р. (рис. 1), найбільша частка у якому (41,65%), очікувано, припадає на Україну (у зв'язку із

Російською збройною агресією проти України). Наразі це країни Європи, яким властива рухомість, щодо економічної, політичної, демографічної, національно-правової стабільності. Очевидним є той факт, що потоки вимушених та трудових мігрантів з цих країн до приймаючих країн Європи зростають у разі порушення такої стабільності, оскільки це продукує різні види конфліктів та загроз у тому числі військових. Так, з 2010 до 2022 р. кількість мігрантів з цих країн зростає з 8 до 28,09 млн осіб.

При цьому, у 2020 р. 90% міграційного потоку з Європейських країн базування трудових і вимушених мігрантів — це особи працездатного віку [1]).

2. Країнами базування трудових мігрантів в межах Європейського союзу. Це країни, економічно, політично, демографічно стабільні та достатньо просунуті в національно-правовому плані. При цьому, основною причиною трудової міграції є різниця в ВВП, а відтак і в рівнях середньої заробітної плати громадян в межах країн ЄС (що мають спільний ринок праці). Це робить привабливими більш оплачувані вакансії на ринках тих країн ЄС де цей показник вищий і відчувається дефіцит трудових ресурсів з відповідною кваліфікацією. Про це свідчить структура внутрішнього міграційного потоку країн ЄС станом на кінець 2022 р. (рис. 2).

Зокрема, у структурі внутрішнього потоку трудових мігрантів Європейського союзу найбільша частка припадає на громадян Болгарії (де середня заробітна плата — 637,29 євро), Литви (де середня заробітна плата — 880 євро), Латвії (з середньою заробітною платою — 1053,97 євро), Угорщини (з середньою заробітною платою — 1066,67 євро), Румунії (з середньою заробітною платою — 742,4 євро), Словаччини (з середньою заробітною платою — 1258,82 євро), Польщі (з середньою заробітною платою — 1114,75 євро) тощо. Очевидним є той факт, що внутрішні потоки з окреслених країн

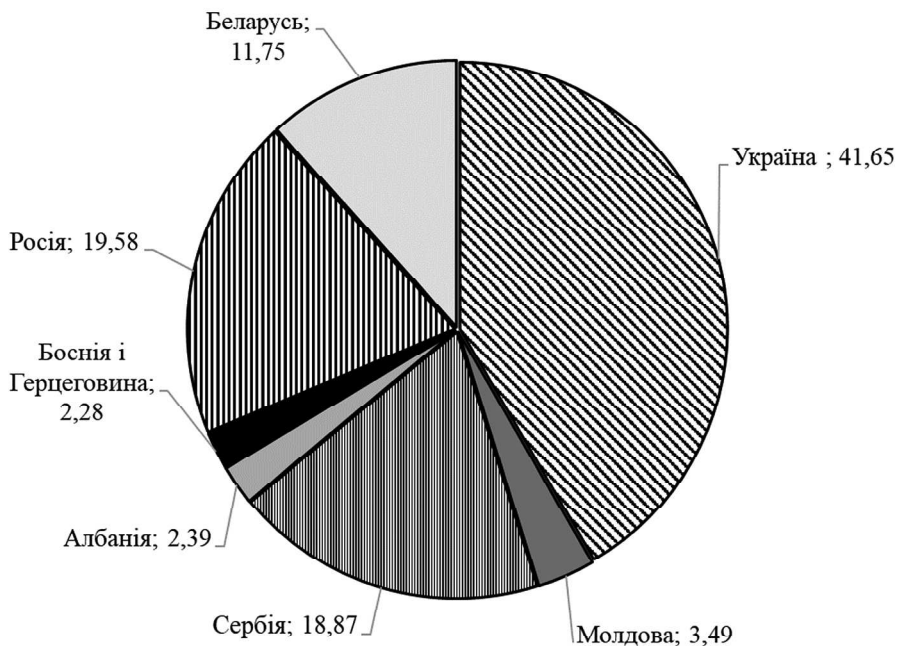

Рис. 1. Структура міграційного потоку з Європейських країн базування трудових і вимушених мігрантів, 2022 р.

Джерело: сформовано на основі [1].

збільшилися, внаслідок того, що їх ринки праці постраждали від пандемії COVID-19 у 2020 і 2021 роках. Так, з 2019 до 2022 р. кількість внутрішніх трудових мігрантів зі згаданих країн зростає з 6,32 до 11,33 млн осіб. [1].

Важливо зауважити, що, класично, міграційні потоки з країн базування (до приймаючих країн) дозволяють їм розв'язувати низку нагальних проблем на локальних ринках праці, серед яких: 1) зменшення соціальної напруги (фактично, відбувається від'їзд надлишкової робочої сили); 2) встановлення рівноваги між попитом та пропозицією робочої сили (зокрема, скорочення рівня явного та прихованого безробіття [2; 3]); 3) підвищення рівня життя трудових мігрантів, внаслідок вищого рівня середньої заробітної плати в інших країнах; 4) підвищення якості трудових ресурсів в рідній країні (внаслідок рееміграції). Разом з тим, в умовах військової напруженості та ускладненої гуманітарної ситуації, формуються чисельні міграційні виклики (рис. 3), серед яких найбільш загрозливими є невідновлювальні втрати економічної системи та соціальної сфери, які виникають від постійного, вимушеного відтоку людських ресурсів у працездатному віці (для мінімізації якого уряд немає важелів для збалансування впливу емігрантів за рахунок припливу іммігрантів). Сукупний вплив міграційних викликів може призвести до величезних дисбалансів ринку праці, які можуть поставити під загрозу існування цілих галузей економіки.

Щодо груп країн, що приймають мігрантів, наразі основними з них є:

1) найбільш розвинені країни Європи (з найвищим показником ВВП на одну особу), що до пандемії коро-

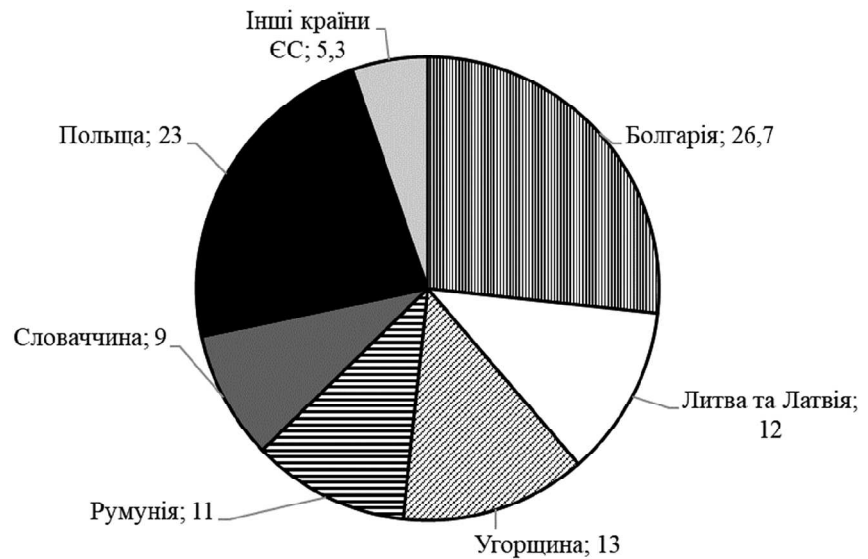

Рис. 2. Структура внутрішнього потоку трудових мігрантів у межах Європейського союзу, 2022 р.

Джерело: сформовано на основі [1].

навірусу активно приймали мігрантів, оскільки відчували брак трудових ресурсів (у тому числі дешевої робочої сили) внаслідок швидкого зниження чисельності працездатних громадян на ринку праці. Серед таких країн Німеччина (ВВП — 48110 на 1 особу), Нідерланди (ВВП — 51 049 на 1 особу), Велика Британія (ВВП -42 480), Італія (ВВП -36 833 на 1 особу), Франція (ВВП -42 313 на 1 особу), Австрія (ВВП -48 004 на 1 особу), Швеція (ВВП -49 836 на 1 особу) та ряд інших. На потреби у мігрантах для цих країн неодноразово наголошував голова Європейського центрального банку Маріо Драгі (у тому числі під час щорічного засідання Брюссельського економічного форуму, 2016 р. [1]);

2) країни Європи, що нині вимушено приймають мігрантів. Вони, переважно, розташовані на шляху прямування мігрантів в найбільш розвинені країни (оскільки не характеризуються високим показником ВВП на

Рис. 3. Міграційні виклики на ринку праці країн базування мігрантів

Джерело: сформовано за результатами дослідження, що проводяться в рамках проєкту Жана Моне "EU policy traffic light: gender, rights, migration and digitalization", GeReMiD (No 101085606 ERASMUS-JMO-2022) та [1; 2].

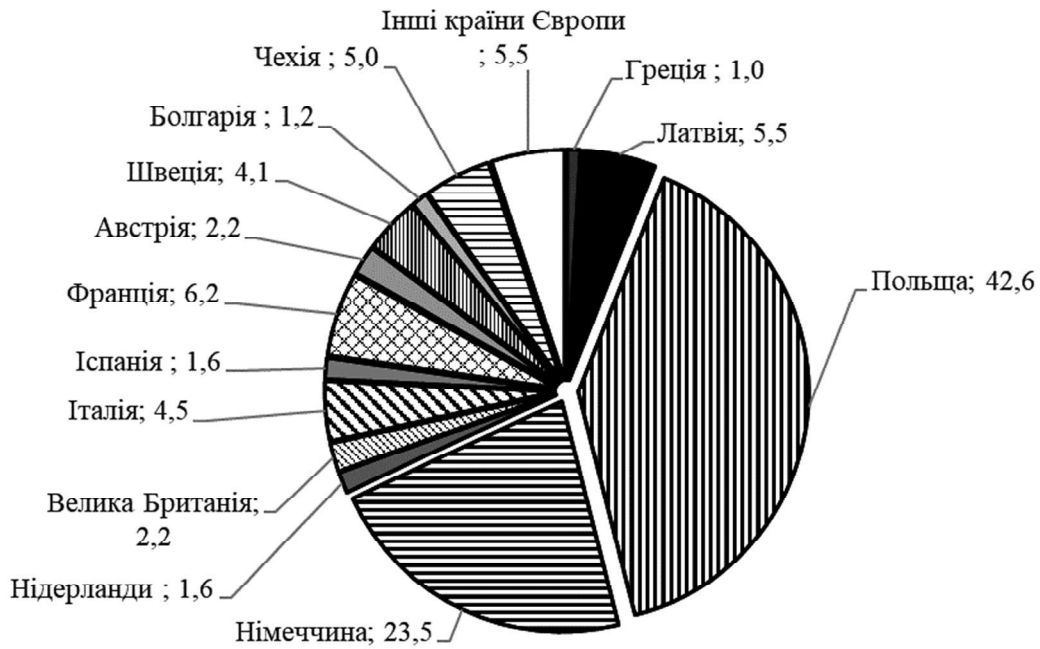

Рис. 4. Структура розподілу міграційного потоку Європейських країн, що приймають мігрантів станом на 2022 р., %*

* у структурі враховані лише особи, що офіційно працевлаштувалися протягом 2022 р., або отримали статус біженця.
Джерело: сформовано на основі [1].

одну особу та не відчувають браку трудових ресурсів) або розташовані у безпосередній близькості до країн з військовою напруженістю, ускладненою гуманітарною та іншою ситуацією. Серед таких країн Латвія (ВВП -25 709 на 1 особу), Греція (ВВП -26 669 на 1 особу), Польща (ВВП -27 764 на 1 особу) та інші. Проблемою цієї групи країн є те, що вони, зазвичай, мають надлишки трудових ресурсів.

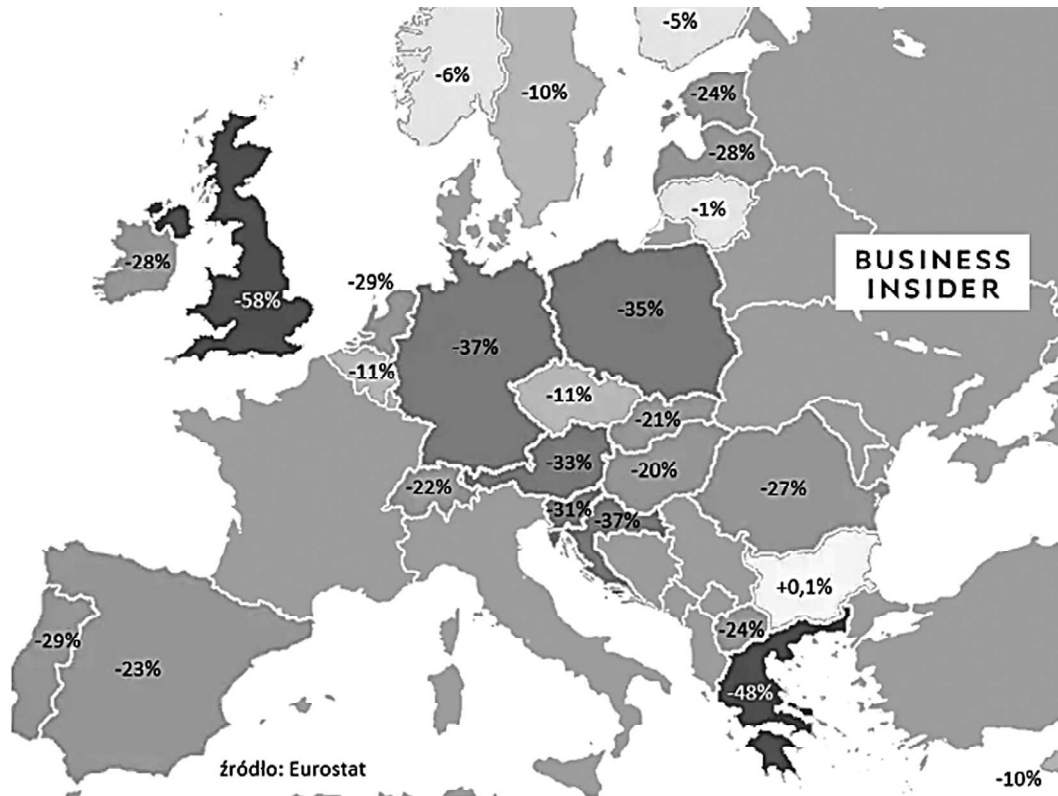

Рис. 5. Зменшення кількості вакансій на ринках праці приймаючих країни Європи в 2-му кв. 2020 рр., %*

*дані наведені порівняно з останнім кв. 2019 р.
Джерело: Business Insider [3].

Рис. 6. Міграційні виклики на ринку праці країн, що приймають мігрантів

Джерело: сформовано за результатами дослідження, що проводяться в рамках проєкту Жана Моне "EU policy traffic light: gender, rights, migration and digitalization", GeReMiD (No 101085606 ERASMUS-JMO-2022) та [1; 2].

Структура розподілу міграційного потоку Європейських країн, що приймають мігрантів станом на 2022 р. наведена на рис. 4.

Разом з тим, у структурі розподілу міграційного потоку Європейських країн, що приймають мігрантів враховані лише мігранти, які офіційно працевлаштувалися або отримали статус біженця протягом 2022 р.. Водночас, за даними Frontex, в країнах Європи, що розташовані у безпосередній близькості до країн з військовою напруженістю може передувати ще до 4,3 млн мігрантів (які стикаються з юридичними межами надання статусу біженців та намагаються подолати правову завісу) [1].

Ринки праці приймаючих країни Європи до 2019 р. демонстрували стабільні показники зростання зайнятості та зниження безробіття, створення великої кількості нових робочих місць. Оскільки відчувався брак трудових ресурсів, приймаючі країни класично отримували від трудової міграції чисельні вигоди, серед яких [2; 6]: 1) заповнення неprestижних вакансій в різних сферах коштом мігрантів; 2) доступ до дешевої робочої сили (наявність якої створює резерв зменшення витрат виробництва); 3) приріст кваліфікованої робочої сили у тих сегментах ринку праці, де відчувався її дефіцит (внаслідок уповільнення загального темпу старіння населення, "притоку умів"). Разом з тим, вплив COVID-19 вже у 2-му. кв. 2020 року мінімізував окреслені вигоди, оскільки знизив кількість вакансій на ринку праці, що проілюстровано за даними рис. 5.

Так, серед постраждалих опинився ринок праці Великої Британії — у країні кількість вакансій знизилася на 58% (у порівнянні з кінцем 2019 року), однак найбільше постраждав готельно-ресторанний сектор (де навіть кількість неprestижних вакансій зменшилася на

90%) та торговий сектор (де кількість вакансій знизилася на 73%) [3]. Значних втрат, щодо вакансій у 2-му кв. 2020 року зазнав також ринок праці Німеччини (де кількість вакансій знизилася на 37%, при цьому найбільше постраждала галузь надання послуг, в тому числі прибирання (де втрати склали 46% вакансій) [3]), Нідерландів (кількість вакансій знизилася на 29%), Австрії (кількість вакансій знизилася на 33%) тощо.

Зменшення кількості вакансій на ринку праці Італії на рис. 2 не виділено, однак під час пандемії COVID-19 він постраждав найбільше серед інших ринків країн Європи (кількість вакансій знизилася на 58,2%).

Значними вважаємо втрати у вакансіях країн, що нині вимушено приймають мігрантів (Латвія — 28%, Чехія — 11% тощо). До 2022 р. ринки праці приймаючих країни Європи знаходяться в процесі відновлення (хоча і нерівномірного), втім наразі є ознаки наростання нової хвилі епідемії коронавірусу, яка може повторно зменшити кількість вакансій на ринках праці.

Відтак сформувалася та значно розширилася низька міграційних викликів на ринку праці приймаючих країни Європи (рис. 6). Серед них основними є [2]: 1) додаткова конкуренція на внутрішньому ринку праці (що може збільшити безробіття в ніші неprestижних вакансій, особливо через те, що до потоку мігрантів з географічних регіонів Європи наразі додаються біженці та нелегальні мігранти з країн Північної Африки, Близького Сходу та Південної Азії); 2) втрати економіки від розширення нелегального ринку праці приймаючих країн, які щорічно оцінюються у 250 до 300 мільярдів євро (залежно від країни); 3) збільшення податкового навантаження на офіційно працевлаштованих громадян (внаслідок збільшення витрат на утримання тимчасово без-

робітних мігрантів та їх сімей); 4) ризик зменшити кількості вакансій на ринках праці внаслідок нової хвилі епідемії коронавірусу. Очевидно, що окреслені нами міграційні виклики на ринку праці країн, що приймають мігрантів можуть набути катастрофічного характеру в умовах розширення військової напруженості в Європі (у тому числі у зв'язку з Російською агресією проти України, зокрема обстрілами цивільних об'єктів в Україні, які можуть призвести до гуманітарної катастрофи та утворення нової хвилі біженців).

Констатуємо, що окреслені вище міграційні виклики на ринку праці найбільш розвинених країн Європи (з найвищим показником ВВП на одну особу) проявляють себе по-різному, хоча, у більшості, не так сильно, як в країнах Європи, що вимушено приймають мігрантів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У межах дослідження зроблений висновок, що міграційні виклики Європейських країн в умовах війни можуть не просто мінімізувати їх переваги, а набути особливо загрозливого характеру, як в країнах базування потенційних мігрантів, так і в приймаючих країнах, у зв'язку із вимушеним характером таких процесів і неможливістю їх контролю. Так, за результатами дослідження авторами зроблені наступні висновки:

1. У класичному випадку, міграційні потоки з країн базування мігрантів до приймаючих країн контролювані. Вони дозволяють оперативно розв'язувати цілу низку нагальних проблем на ринках праці, серед яких: зменшення соціальної напруги; встановлення рівноваги між попитом та пропозицією робочої сили; підвищення рівня життя трудових мігрантів (внаслідок вищого рівня середньої заробітної плати інших країн); підвищення якості трудових ресурсів в рідній країні (внаслідок реемігрантів). Разом з тим, в умовах військової напруженості та ускладненої гуманітарної ситуації формуються чисельні міграційні виклики, серед яких найбільш загрозливими є невідновлювальні втрати економічної системи та соціальної сфери, які виникають від постійного, вимушеного відтоку людських ресурсів у працевдатному віці. Сукупний вплив міграційних викликів здатний призвести до величезних дисбалансів на ринку праці, які можуть поставити під загрозу існування цілих галузей економіки.

2. Ринки праці приймаючих країни Європи, зазвичай, розвинені, тому, в них відчувається брак трудових ресурсів. Разом з тим, вплив COVID-19 знизив кількість вакансій на ринку праці. Наразі ринки праці приймаючих країни Європи знаходяться в процесі відновлення, втім є ризики повторного зменшити кількості вакансій. Відтак для приймаючих країни Європи, неминучим є формування міграційних, серед яких: додаткова конкуренція на внутрішньому ринку праці (що може збільшити безробіття в ніші неперспективних вакансій); втрати економіки від розширення нелегального ринку праці приймаючих країн; збільшення податкового навантаження на офіційно працевлаш-

тованих громадян; ризик зменшення кількості вакансій на ринках праці внаслідок нової хвилі епідемії коронавірусу.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у розробці рекомендацій до прогнозування розвитку ринку Європейського ринку праці в умовах військової напруженості.

Література:

1. An official website of the European Union, migration statistics <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database> (дата звернення 14.02.2020)
2. Кабай В. О. Трудова міграція: сутність, рушійні сили, роль у розвитку економіки та фінансів країни. Фінансовий простір, 2017, № 1 (25), с. 140—144.
3. Ониськів М. Як змінився ринок праці Європи в умовах пандемії, Business Insider, 2020 <https://shoppingpl.com/post/446-yak-zminyvsya-rynok-pratsi-jevropy-v-umovakh-pandemiji> (дата звернення 14.02.2020).
4. Ринок праці Італії найбільше в країнах ЄС постраждав від пандемії COVID-19, Європейська правда <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/07/9/7142894/>
5. Семикіна М.В., Мельник А.В., Кабай В.О. Деформація мотиваційних чинників у сфері праці як передумова формування міграційних настроїв вітчизняних працівників. Вісник Черкаського університету. Економічні науки. 2017. № 4, Ч. 1. С. 95—106.
6. Смалійчук А. В. Інтелектуальна міграція в контексті трансформації ринку праці України: підходи до регулювання, Соціально-трудова відносина: теорія та практика, 2015, № 1, С. 259—265.

References:

1. An official website of the European Union (2022), "Migration statistics", available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database> (Accessed: 14.02.2022).
 2. Kabay, V.O. (2017), "Labor migration: essence, driving forces, role in the development of the country's economy and finances", *Finansovyy prostir*, vol. 1 (25), pp. 140—144.
 3. Oniskiv, M. (2020), "How the labor market of Europe has changed in the conditions of the pandemic", *Business Insider*, available at: <https://shoppingpl.com/post/446-yak-zminyvsya-rynok-pratsi-jevropy-v-umovakh-pandemiji> (Accessed: 14.02.2022).
 4. An official website of the Yevropeyska pravda (2022), "The Italian labor market was the most affected by the COVID-19 pandemic among the EU countries", available at: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/07/9/7142894/> (Accessed: 14.02.2022).
 5. Semykina, M.V., Melnyk, A.V. and Kabai, V.O. (2017), "Deformation of motivational factors in the field of work as a prerequisite for the formation of migration attitudes of domestic workers", *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 4 (1), pp. 95—106.
 6. Smaliychuk, A. V. (2015), "Intellectual migration in the context of transformation of the labor market of Ukraine: approaches to regulation", *Sotsial'no-trudovi vidnosyny: teoriya ta praktyka*, vol. 1, pp. 259—265.
- Стаття надійшла до редакції 02.12.2022 р.*